

Bozsonyi Károly – Horváth Zsolt – Kmetty Zoltán

A hatalom hálója

A Kádár-kori hatalmi elit hálózati struktúrája az együttvadászási szokások alapján

A vadászat tekintetében az 1945 után kiépült úgynevezett szocialista rendszer időszaka folytonosságot mutat a korábbi korszakokkal: a vadászat a kiváltságos kevesek költséges tevékenységként ugyanúgy része lett az uralmi elit életformájának, mint ahogy az 1945 előtti rendszerekben az volt, annak ellenére, hogy a kommunista pártállam és annak vezetői – az ideológiával összefüggésben – a közvélemény előtt puritán képet jelenítettek meg magukról. A párt- és állami vezetők vadászatainak feltételeit a legmagasabb szintű kormányzati szervek biztosították, a kérdés nem egyszer még a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) egyik legfontosabb döntéshozó testülete, a Politikai Bizottság (PB) napirendjén is szerepelt.

Tanulmányunkban a Kádár-kori hatalmi elit strukturális sajátosságait kívánjuk megvizsgálni a vadászataik során kialakult viszonyok elemzésével. Ehhez alapadatokkal a budapesti Egyetértés Vadásztársaság trófeabemutatói¹ szolgálnak. Magyarországon az 1989–90-es rendszerváltozás előtt a hatalmi elitnek két reprezentatív vadásztársasága volt. Az egyik társaság a párt- és állami vezetők számára megalakított Egyetértés, a másik pedig a Honvédelmi Minisztérium vadásztársasága (utóbbit Zalka Mátéról nevezték el). Előbbi az állami erdő- és vadgazdaságok vadvédelmi területein – azaz kiemelt jelentőségű, állami tulajdonú földterületeken, Gemencen, Gyulajon, Gödöllőn, Telkin, Gyarmatpusztán és a Mezőföldön – működött, míg utóbbi tagjai a Honvédelmi Minisztérium erdőgazdaságai kezelésében lévő földterületeken – így Kaszópusztán, Uzsán, Sütőtőn, Lovasberényben, Bujákon – vadászhattak.² Az Egyetértés megalakításáról a PB hozott állásfoglalást 1963-ban,³ majd az 1964-es tényleges megalakuláskor a 18 alapító tag között találjuk a legfelső szintű politikusgarnitúra olyan tagjait, mint Apró Antal, Benkei András, Biszku Béla, Czinege Lajos, Fehér Lajos, Fock Jenő, Gáspár Sándor, Kádár János, Losonczy Pál, Németh Károly, Pap János.

¹ Adatainkat a vadásztársaság évente 70–200 példányban elkészített, kezdetben az Erdészeti Műszaki és Szervezési Irodában, majd 1977-től az Erdészeti és Faipari Tervező és Szervező Irodában sokszorosított trófeabemutató füzetéből nyertük. Az 1968 és 1986 közötti nyomtatványok álltak rendelkezésünkre, melyeket egy, az állami erdő- és vadgazdaságok alkalmazásában állt hivatásos vadász családja őrzött meg és bocsátott rendelkezésünkre. Segtségüket ezúton is köszönjük.

² Zoltán 1996: 14–18; 70. Tóth 1998: 76.

³ Majtényi 2009: 101–102, vö. az Egyetértés Vadásztársaság 1989. évi megszűntetéséről szóló, az MSZMP KB Gazdaság- és Szociálpolitikai Osztálya által készített, a PB által az 1989. február 7-i ülésen tudomásul vett 1989. február 1-jei tájékoztatót. (http://www.digitarchiv.hu/faces/frameContentGenerator.jsp?ADT_ID=24398&MT=1 – Utolsó letöltés: 2012. június 1.)

E vadásztársaságokba természetesen kizárólag meghívással lehetett bekerülni, és csak a hatalmi elit csúcán lévők vehettek részt a vadászati eseményeken.⁴

A vadászat tehát kitüntetett szerepet kapott a szocializmus kori magyar elit életében. Azt, hogy ki kivel vadászhatott, ki milyen vadat lőhetett ki, szigorú hierarchikus rend szabályozta. A vadászatok megszervezésénél egyrésztől figyeltek arra, hogy kit (és hányszor) hívnak meg, másrésztől a kísérő hivatásos vadászok azt is felügyelték, hogy ki milyen vadat lőhet le. Ebből következően az együttvadászás ténye – és a lőtt vadak trófeáinak pontszáma, minősítése – politikatörténeti adalékokkal is szolgál, és lehetőséget nyújt a hatalmi elit strukturálódásának vizsgálatára.

Tanulmányunkban az Egyetértés Vadásztársaság trófeakimutatásait vizsgáljuk – a leíró adatok alapján bemutatjuk a legfontosabb szereplőket, illetve az adatokból kinyerhető primer információkat. Ezt követően pedig kísérletet teszünk arra, hogy az együttvadászások alapján felrajzoljuk a hatalmi elit vadászati hálózatát. A vizsgált időszakot a politikatörténet eseményei alapján három részre bontjuk. A különböző időszakok elemzése lehetőséget nyújt arra is, hogy megállapítsuk, egyes személyek mikor és milyen mértékben voltak központi helyen a hálózati struktúrában. Ez véleményünk szerint árnyalni tudja az elit egyes szereplői felemelkedési, illetve bukási pályájának dinamikáját. Megvizsgáljuk, hogy a különböző időszakokban a hálózat strukturális paraméterei mennyiben változnak meg. A hálózatelemzés módszertanát kiegészítve a hálózat külső zavaró tényezőkkel szembeni stabilitására is kitérünk a három lehatárolt időszakban. Az általunk használt hálózatkutatói módszertan nem ismeretlen a történettudomány számára, azonban mindeddig kevés munka használta ezt az elemzési eszköztárat. A hálózatelemleti megközelítés lehetővé teszi, hogy a különböző tudományterületek ugyanazt a nyelvet beszélve jussanak el bizonyos kérdések vizsgálatához – ami nagyban növeli az interdiszciplináris elemzések lehetőségét. A hálózatelemzés kezdeteitől fogva jelen volt a történettudományi problémák vizsgálatában.⁵ Ennek egyik eklatáns példája a Mediciek felemelkedését vizsgáló kutatás, ami mára a hálózatelemzési kézikönyvek egyik mintapéldájává vált.⁶ A magyarországi történettudomány eddig kevésbé használta a hálózatelemzés módszerét, inkább az volt a jellemző, hogy társadalomtudósok vizsgáltak hálózatelemzési módszerekkel történettudományi határterületen elhelyezkedő kérdéseket.⁷ A magyarországi társadalomtudósok az 1990-es évek elején kezdték felfedezni annak a lehetőségét, hogy a társadalmi kérdéseket hálózati szempontból is vizsgálják. A hálózati megközelítés alapvetően szociológiai témájú elemzésekben jelent meg először, főleg a társadalmitőke-elméletek kapcsán; e területen a háló-

⁴ Majtényi 2008, 2009. (A nyugdíjba került, háttérbe szorult politikusok számára az Egyetértésbeli tagság megszűnte után idővel létrehozták az „elfekvőnek” tekintett Barátság Vadásztársaságot.) Majtényi 2009: 108–109.

⁵ Wellman – Wetherell 1996.

⁶ Padgett – Ansell 1993.

⁷ Albert – Dávid – Kőrösi 2000; Sík 2001; Cserpes 2012.

zati jellemzők fontossága gyakorlatilag alapvetéssé vált az utóbbi évtizedekben.⁸ A téma egyik magyarországi úttörője, Tardos Róbert szerint a módszer alkalmazása „segíthet áthidalni azt a szakadékot, amely a mikro- és a makroszociológiai elemzést gyakran mereven elválasztja egymástól”.⁹ Az egyéni szintű cselekvések megértésén túl a hálózati szempont lehetővé teszi, hogy a különböző strukturális folyamatokat is értelmezhesük. Kutatásunkban azt is célul tűztük ki, hogy elemzésünk példáján keresztül rámutassunk: a történettudomány is sokat nyerhet a hálózati módszerek használatával.

AZ ADATBÁZIS

Az elemzés alapját az Egyetértés Vadásztársaság 1968–1986 között készült *trófeabemutatói* adják. Az éves kimutatások az egyéni nagyvadadászatok lőlapjai alapján készültek. A trófeabemutató annyiban különbözik egy teljes vadásznaplótól, hogy csupán a gím- és a dámszarvas-elejtések adatait közli, a többi vadét – az ugyancsak egyénileg elejtett vaddisznókét, őzekét stb. – és a társas vadadászatok – fácán, nyúl, róka, vadkacsa, esetenként vaddisznó stb. – adatait nem. A trófeabemutatók alapján 2323 nagyvad lelövését lehetett rekonstruálni. A lőlap tartalmazta az elejtő nevét, az elejtés idejét és helyét, egyes esetekben az agancs ágszámát, súlyát, a vadfaját, a trófea nemzetközi pontszámát, Nadler-pontszámát¹⁰ és azt, hogy érmes volt-e a trófea (bronz, ezüst, arany). Az adatbázis időben nem fedi le az Egyetértés Vadásztársaság teljes működését, hiszen a társaság már 1964-ben megalakult, és egészen 1989-es megszűnéséig változatlan formában működött. A szakirodalom¹¹ és egy korabeli közreműködőtől¹² kapott információ alapján azt mondhatjuk, hogy az összesített trófeabemutató a trófeaelejtések szempontjából érvényes adatforrásnak tekinthető.

A 2323 nagyvad elejtése 152 szereplőhöz köthető. A kilövések száma azonban nagyon „ferde” – egyenlőtlen – eloszlást mutat. 46 személynél csak egy vad elejtése van feljegyezve, és a vadászok felének (77 fő) öt vagy kevesebb kilövés köthető a nevéhez. Ezzel szemben a legtöbbet vadászó 10 ember mindegyike 50 feletti vadat lőtt ki. Kádár János 43 trófeával szerepel e listán a 12. helyen – a számokat tekintve tehát nem szerepel a legaktívabb vadászok között. Ugyanakkor a legmagasabbra értékelt trófeák tekintetében már az élbolyban találjuk.

⁸ Bourdieu 1997; Burt 1992; McAllister – Fischer 1978; Marsden 1987; Lin – Dumin 1986; Lin – Erikson 2008; Flap 1991; Gaag 2005.

⁹ Angelusz – Tardos 1991: 7.

¹⁰ Herbert Nadler által kidolgozott pontozási rendszer, a szarvasagancsok bírálatához.

¹¹ Zoltán 1996; Tóth 1998; Majtényi 2008, 2009.

¹² Aranyosi Andrea, a Gödöllői Állami Erdő- és Vadgazdaság vadászházainak volt gondnoknőjének (férje egykori kerületvezető vadász) szóbeli közlése, melyet ezúton is köszönünk.

1. táblázat¹³*A legtöbb trófeás vadat lövő személyek
(teljes vizsgálati időszak)*

Név	Lelőtt vadak száma
Fock Jenő	106
Veres József	83
Aczél György	71
Timár Mátyás	65
Szűcs Ferenc	62
K. Papp József	58
Cseterki Lajos	57
Papp Lajos	53
Losonczi Pál	52
Gergely István	51

Az 1. táblázatban a 10 legtöbb vadat ejtő vadász látható. Az első Fock Jenő – 1967–1975 között a minisztertanács elnöke – egymaga 106 vadat lőtt ki, a második Veres József – az MSZMP Központi Bizottsága (KB) tagja volt 1959-től egészen a testület 1989-es megszűnéséig – 83-at, a harmadik Aczél György, a korszak meghatározó kultúrpolitikus és emblematikus figurája pedig 71-et.

A kilőtt vadak nagy többsége (80%) (gím)szarvasbika volt, 20% pedig dám-bika. Az esetek 68%-ában jegyezték fel, milyen a minősítése a lelőtt vad trófeájának: 277 bika arany-, 388 ezüst-, 557 pedig bronzérmes minősítést kapott. Aranyérmes bikát összesen 80 vadász lőtt a vizsgált 19 év alatt. A legtöbbet, 11–11-et Kádár János és Fock Jenő lőtte, a harmadik legtöbbet pedig Losonczi Pál: 9-et. Losonczi szintén a Kádár-rendszer emblematikus politikusának számított, 1957-től folyamatosan tagja a pártvezetésnek, az 1960-as évek kollektivizálási kampánya idején agrár-miniszter, majd 1967-től 1987-ig az Elnöki Tanács elnöke volt.

A kimutatásokban két pontszámot is feltüntettek az elejtett vadak mellett. Egyrészt feljegyezték az agancsbírálat nemzetközi pontszámát és a csak szarvasbikákra értelmezett Nadler-pontszámot is (Nadler-pont az elejtések harmadánál van feljegyezve, nemzetközi pontszám pedig kétharmadánál). A két pontszám, bár nagyon erősen korrelál egymással (0,82 korreláció), nem egyezik teljesen. A Nadler-pontszámítás szerinti legrangosabb trófeát Kádár János lőtte 1976. szeptember 12-én Telkiben, míg a nemzetközi pontszámítás szerint Szűcs Ferenc – egykor a Nemzeti Parasztpártból indult, Kádárral jó viszonyt ápoló politikus, 1962-től vezérőrnagyi, 1983-tól altábornagyi rangban a vezérkari főnök helyettese 1989. évi nyugdíjazásáig¹⁴ – 1974. szeptember 14-én Gemencen elejtett szarvasbikája volt a legrangosabb trófea.

¹³ A tanulmányban található összes táblázat és ábra forrása az Egyetértés Vadásztársaság 1968–1986 évekről összeállított trófeabemutatóiból készített adatbázis.

¹⁴ Zoltán 1996: 9–10; Majtényi 2009: 112–113.

2. táblázat

Legrangosabb tróféák

Név	Helyszín	Időpont	Nadler-pont
Kádár János	Telki	1976. szeptember 12.	231,70
Kazareczky Kálmán	Gemenc	1975. szeptember 19.	231,10
Németh Károly	Telki	1975. szeptember 13.	230,18
			Nemzetközi Pont
Szűcs Ferenc	Gemenc	1974. szeptember 14.	249
Papp Árpád	Gyarmatpuszta	1970. szeptember 17.	247
Kazareczky Kálmán	Gemenc	1975. szeptember 19.	247

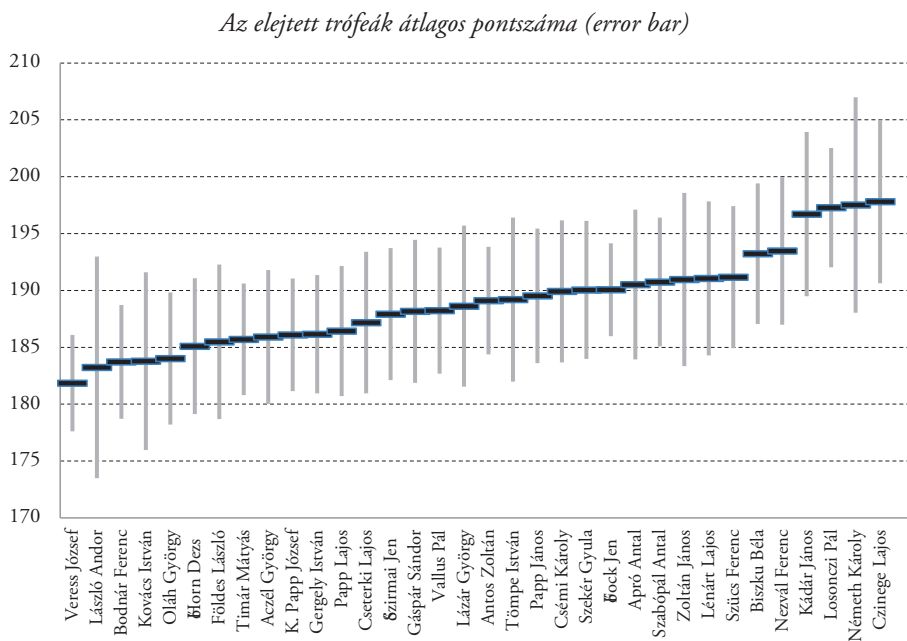
Az érmes tróféák kilövése szigorúan szabályozott volt a vadásztársaságon belül. Minden évben előre rögzítették, hogy ki hány arany-, ezüst- és bronz-érmes bikát lőhet ki: 2-3 évente minden Egyetértésben vadásznak jutott egy aranyérmes bika. Ezt a rendet ugyanakkor megtörték a különböző jeles évfordulók (például az ötvenedik vagy hatvanadik születésnap), illetve azok az alkalmak, amikor valamilyen különleges bikát fedeztek fel a vadállományban a hivatásos vadászok. Ekkor a tagok gyakran „közfelkiáltással” megszavazták, hogy ki lőheti ki az adott vadat – általában a párt vezető funkcionáriusainak juttatva ezt a dicsőséget.¹⁵ Az 1. ábra a legalább 30 vadat kilövő tagok esetében mutatja be az átlagos nemzetközi pontszámot, amit az általuk lelőtt bikák tróféája elért. A grafikonon ábrázoltuk a pontszámok szóródását is. Az így kirajzolódó „error bar”¹⁶ mutatja, mely vadászok esetében tapasztalható szignifikáns – azaz statisztikai számításal kimutatható – eltérés a kilőtt vadak trófeaminősége között. Az, hogy egy vadász milyen pontszámú tróféát tud lőni, részben a véletlen, részben pedig a szervezésen múlik. Az „error bar” a véletlen hatását mutatja az átlaghoz képest. Ha két vadász pontszámának nem ér össze az intervalluma, azt jelzi, hogy az eltérésük szignifikáns, tehát nem a véletlennek köszönhető.

A nemzetközi pontszámok szóródását vizsgálva egyrészt jól látszik, hogy a legtöbb vadász esetében nem lehet szignifikáns különbséget megállapítani a tróféák pontszáma között, 180 és 200 pont között szóródik mindenkinek az átlagteljesítménye. Azonban ha megfigyeljük a lista élmezőnyét, kitűnik, hogy a vezető pozíciókat a pártelit tagjai foglalják el, az élen Kádárral, Czinege Lajossal (az adatbázis által lefedett teljes időszakban a KB tagja volt, 1960-tól honvédelmi miniszter), Németh Károllyal (1962–1965-ig mezőgazdasági, 1974–1978-ig gazdaságpolitikai KB-titkár, 1970-től a PB tagja, 1985–1987-ben pártfőtitkár-helyettes, majd 1988-ig az Elnöki Tanács elnöke) és Losonczi Pállal.

¹⁵ Zoltán 1996: 97.

¹⁶ Az „error bar” típusú grafikon nemcsak az átlagot mutatja be, hanem az átlaghoz tartozó konfidencia intervallumot is, ezáltal lehetőség van a szignifikáns eltérések megkülönböztetésére.

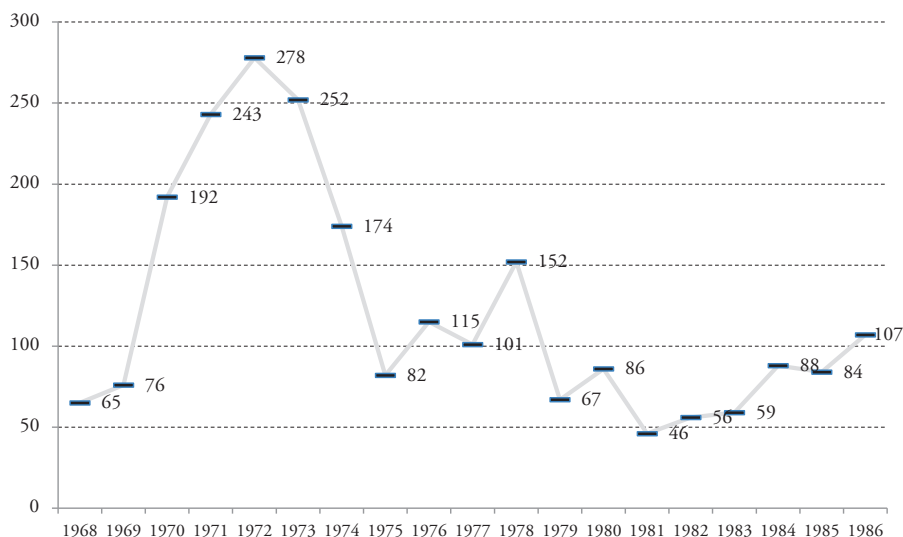
1. ábra

Az adatbázis által felölelt időszakban (2. ábra) a legkevesebb elejtést 1981-ből jegyezték fel (46), a legtöbbet pedig 1972-ből (278). Az időszak elején több volt az éves elejtések száma, mint a vége felé közeledve. Ez indikátora lehet annak, hogy a szocialista rendszer végére a vadászat egyre inkább elveszítette jelentőségét a pártvezetők szemében (aminek az is oka lehet, hogy a nagy vadász hírében álló Kádár egyre kevesebbet vadászott). De nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az elit a politikai struktúra merevsége miatt kevésbé cserélődött, így az egyre idősebb politikusok fizikai korlátaik miatt kényszerültek egyre kevesebb időt tölteni az erdőkben.

Az adatbázis által felölelt időszakot három részre bontottuk annak érdekében, hogy az adatokból kibontakozó időbeli dinamikát is felrajzolhassuk. A három időperiódus kijelölésénél a politikátörténet cezúráit próbáltuk követni. Ezért a határokat az MSZMP kongresszusaihoz és a kormányokhoz igazítottuk. Az első időszak az 1968–1974 közötti periódus, ez tartalmazza a legtöbb vadászatot – az összes elejtés 55%-át. A második korszakot 1975–1979 közé helyeztük, ebbe az időszakba a vadászatok 22%-a tartozik. 1975-ben tartották a XI. pártkongresszust, országgyűlési választásokat is rendeztek, és ettől az évtől vette át – mintegy a konzervatív gazdaságpolitikai fordulatot szimbolizálva – a kormányfőséget a gazdasági reform hívének tekintett Fock Jenőtől Lázár György. A harmadik időperiódus az 1980 utáni szakasz – a vadászatok 23%-a esett erre a korszakra; 1980-ban volt a XII. pártkongresszus, valamint újabb parlamenti ciklus indult, ezek jelölték ki az utolsó cezúrákat.

2. ábra

Az elejtett trófeás vadak száma évenként

A vizsgált 19 év alatt jelentősen változott több személy pozíciója és „ereje” a pártstruktúrában, amit részben a vadászatok is tükröznek.

3. táblázat

A legtöbbet vadászó személyek a három periódusban

1968–1974		1975–1979		1980–1986	
Fock Jenő	83	Veres József	23	Veres József	27
Aczél György	47	Borbély Sándor	20	Papp Lajos	22
Cseterki Lajos	41	Oláh György	18	Krasznai Lajos	19
Losonczi Pál	38	Gergely István	16	Timár Mátyás	19
K. Papp József	36	Szűcs Ferenc	16	Földes László	16
Gergely István	35	Timár Mátyás	16	Szakali József	16

Az első időszak legtöbbet vadászó személyei eltűnnek a második és harmadik korszak élmezőnyéből. Ez különösen feltűnő Fock Jenő esetében, aki kiemelkedően sokat vadászott 1968 és 1974 között. Ahogy Fock irányvonala háttérbe szorult, amit az elveszített kormányfőség is jelzett, úgy veszítette el a vadászatban is betöltött központi szerepét. A második két periódusban az állandóságot Veres József képviseli, aki mindkét időszakban a legtöbb nagyvadat ejtette el. Rajta kívül Timár Mátyás maradt a legtöbbet vadászók között 1975 után. Timár ebben az időszakban a Magyar Nemzeti Bank elnökeként

pályája csúcsára ért, míg az idősebb korosztályhoz tartozó Veres politikai befolyása, bár már 1970-ben nyugalomba vonult, részben megmaradt, ezt KB-tag-sága is jelzi. Fock Jenő az első időszakban nemcsak sokat vadászott, de ő lőtte a legtöbb aranyérmes bikát is, szám szerint kilencet; őt követte Kádár János héttel és Csémi Károly¹⁷ hattal. A második periódusban Nezvál Ferenc¹⁸ lőtte ki a legtöbb aranyérmes bikát, szám szerint ötöt, Biszku Béla, Földes László¹⁹ és Losonczi Pál pedig négyet-négyet. Nezvál vezető helyezése némileg meglepő, mivel ő 1966-ban nyugdíjba vonult, és ezután nem vett részt a párt vezetésében. A harmadik periódusban – ahogy csökkent a vadászatok száma – sokkal kevesebb aranyérmes bika kilövése szerepel az adatbázisban, egyedül Szakali József²⁰ lőtt hármat.

A nagyvadadászatok időben mindig az év második felére estek, követve a bikák bőgési idejét. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a vadelejtések 62%-a szeptemberre esett, 37%-a pedig októberre.

A sikeres nagyvadadászatok 47%-a esett hétvégére, több mint 50%-a pedig hétköznapra (bár ebből 14% pénteki vadászat volt, ami már részben hétvéginek is tekinthető). A három időszakban nem volt változás a hét napjaira eső vadászatok megoszlásban, viszont a vadászok esetében jelentős különbségek figyelhetők meg. Kádár szinte kizárólag csak hétvégén vadászott, és Németh Károly vadászatainak jelentős része is szombatra, illetve vasárnapra esett. Ezzel szemben voltak olyan tagok, akik hétvégén alig vadásztak, ilyen volt például Nezvál vagy a Tolna megyei tanácselnök Szabópál Antal. Érthető módon a hétköznap vadászók leginkább azok közül kerültek ki, akik a vizsgált időszak egy részében vagy egészében nyugdíjasok voltak, ezért nem kellett hétköznap aktívan „politizálniuk”. Szabópál pedig, Tolna megyei lévén, a munkaidő végeztével rövid időn belül kint lehetett a terepen.

Az adatok későbbi hálózatszemponitú vizsgálatához nagyon fontos információ, hogy mely területeken vadásztak a társaság tagjai.

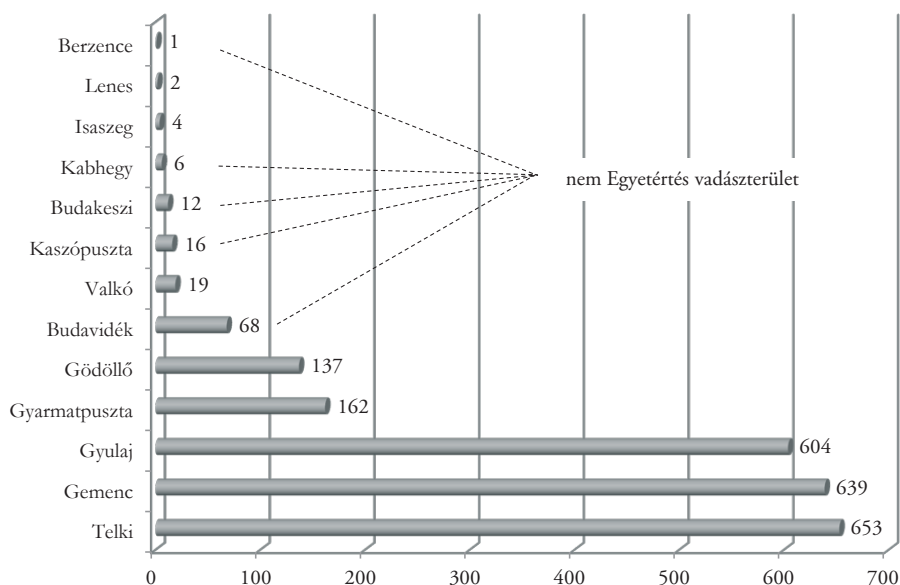
¹⁷ Csémi Károly (1922–1992) 1963–1973-ig a Magyar Néphadsereg vezérkari főnöke, 1966-ig honvédelmi miniszterhelyettes, ezután a miniszter első helyettese, majd 1973-tól 1984. évi nyugdíjazásáig a Honvédelmi Minisztérium államtitkára, 1978-tól vezérezredes. 1966–1985-ig a KB tagja

¹⁸ Nezvál Ferenc (1909–1987) 1954–1956-ig a város- és községgazdálkodási miniszter első helyettese. 1956–1966 között igazságügy-miniszter. 1957–1966-ig a KB tagja.

¹⁹ Földes László (1914–2000) 1948-tól a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) Központi Vezetősége (KV) káderosztálya helyettes vezetője. 1951–1954-ben az épülő Sztálinváros, majd a csepeli vasmű párttitkára. 1955–1956-ban külkereskedelmi miniszterhelyettes. 1956–1958-ban a KB káderosztályát vezette, majd 1964-ig belügyminiszter-helyettes. 1964–1967-ben az Erdészeti Főigazgatóság vezetője, majd 1971-ig mezőgazdasági és élelmezésügyi miniszterhelyettes. 1956-ban az MDP KV pót-, majd 1970-ig az MSZMP KB rendes tagja.

²⁰ Szakali József (1925–2003) 1961–1967-ben a Pest megyei, majd 1977-ig a Budapest X. kerületi pártbizottság első titkára. 1977–1986-ig a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke. 1975–1988-ig a KB tagja.

3. ábra

Az elejtett nagyvadak száma területenként

A három központi helyszín Telki, Gemenc és Gyulaj volt. Telki volt az egyik Budapesthez legközelebb elhelyezkedő vadászterület, ami az Egyetértéshez tartozott, Gemenc pedig a vadállománya miatt volt nagyon kedvelt. Telkiben egy jól felszerelt szálló is várta a vendégeket, Gemencen pedig öt vendégház működött.²¹ Ezek egyike, Lenes külön is szerepel az adatbázisban két vadelejtéssel. A harmadik legtöbb nagyvadelejtés a Tolna megyei Gyulajon volt, ahol 1982-ig egy kisebb vendégház, majd egy nagyobb méretű ház állt a vadászok rendelkezésére. E három területhez kapcsolódott a vadászatok több mint 80%-a. Gyarmatpusztán egy régi kastély szolgált szállásként, majd 1984-től egy vendégház is üzemelt. A Gödöllő környéki területhez három vendégház is tartozott – Gödöllő (Zöld ház), Isaszeg, Valkó –, ezek mindegyike külön szerepelt a trófeabemutatókban. Ezek mellett voltak olyan területek, amelyek elsődlegesen nem az Egyetértéshez tartoztak, mégis engedélyezve volt, hogy a társaság tagjai időnként ott is vadásszanak. Ezeket külön jelöltük a grafikonon. Volt két olyan vadászterület – Mezőföld és Martonvásár –, ami az Egyetértéshez tartozott ugyan, az adatbázisban azonban nem szerepelt. Ezek alapvetően apróvadás területek, így itt nem kerülhetett sor trófeás vad elejtésére.

²¹ Zoltán 1996: 14–18.

A HÁLÓZATI STRUKTÚRA KIALAKÍTÁSA

A hálózatkutatásnak kevés történeti alkalmazása volt Magyarországon. Az Egyetértés trófeabemutatói azonban lehetőséget nyújtanak arra, hogy (bizonyos korlátok között) azonosítsuk a Kádár-kori elit szereplőinek kapcsolatrendszerét. Ezzel az állítással kapcsolatban azonban két nagyon fontos kitévelt is meg kell fogalmaznunk. Egyrészt, bár a szocializmus kori elit nagy része vadászott, ez nem volt kötelező, több olyan fontos szereplőt ismerünk, akivel kapcsolatban nem találunk adatokat a trófeabemutatókban – ilyen volt például Benkei András (1963–1980 között belügyminiszter), aki pedig alapító tag az Egyetértésben. Másrészt a vadászatot kedvelő politikusok egy része a másik elit vadásztársaság tagja volt, amely a honvédséghez tartozott. Bár egyik vadásztársaság sem kizárólagos módon szerveződött, viszonylag kevesen voltak mindkettőben tagok. Ilyen ritka kivétel volt Zoltán János sebészorvos (orvos jelenléte a társas vadászatok alkalmával nélkülözhetetlen) vagy Czinege Lajos honvédelmi miniszter. Azt is fontos továbbá kiemelni, hogy az elemzés csak a trófeás vadak kilövésén alapul. Az adatbázist képező adatok miatt le kellett mondani arról, hogy azonosítsuk a társas vadászatokon együtt megjelenő személyeket. A forrás lehetőségei tehát mindenképpen szűkítik az eredmények érvényességi körét. Ennek kapcsán fontos hangsúlyoznunk, hogy bár a trófeás vad elejtése egyéni vadászaton történt, ez nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a vadászat előtt vagy után, a vadászházakban találkozzanak a tagok. Sőt, egy visszaemlékező meg is jegyzi, hogy egyes nagyvadadászatra kifejezetten a barátaival utazott el.²² A vadászházak igen olcsón kínáltak magas komfortfokozatú pihenési lehetőséget a tagoknak, akik nemegyszer családjukkal együtt érkeztek. A nagyvadadászati szezon rövidege szintén azt valószínűsíti, hogy egy időben több személy is megjelenhetett ugyanazon a helyszínen. A vadászházakat és az időpontot előre le kellett foglalni, ezért kevéssé feltételezhető, hogy egymással rossz viszonyban lévő tagok egy vadászházba keveredtek volna valamely estére. Mivel az egyes vadászatokon megjelenő személyek neve nem ismert, abból tudtunk kiindulni, hogy kik azok, akik egy napon, ugyanazon a helyszínen ejtettek el valamilyen nagyvadat. Ezen szereplők között valószínűsítettünk kapcsolatokat, vagyis „éleket” a hálózatban. Úgy alakítottuk ki a hálózatunkat, hogy a vadászok a csúcspontok, és ha egy napon, illetve egy helyszínen ejtett el két vadász valamilyen bikát, akkor közöttük egy egységnyi élt valószínűsítettünk. Tehát a vadászokból és a vadászatokból készítettünk egy irányítatlan gráfot. Az „irányítatlanság” azt jelenti, hogy ebben a gráfban nem volt szerepe annak, hogy „A” személy vadászott „B” személlyel vagy fordítva. Ebből az adatstruktúrából értelemszerűen nem derülhet ki, ha két ember úgy volt jelen egy helyszínen, hogy csak az egyikük lőtt vadat. Ezen esetleg segíthetne, ha az együttvadászás időtartamát nem egy napra szűkítenénk, hanem ha 1–2 nap különbséggel egy helyen lő két vadász valamilyen nagyvadat, akkor is valószínűsíténénk közöttük kapcsolatot. A visszaemlékezések azonban rámutattak

²² Zoltán 1996: 92.

arra, hogy a nagyvad vadászat alkalmából többnyire csak egy napot töltöttek a helyszínen a tagok, az elejtés után sokszor még vacsora után, késő este hazautaztak. Természetesen az sem biztosítja feltétlenül a tagok találkozását, ha egy nap egy helyen lőttek valamilyen vadat, de a korábbi gondolatmenet alapján azzal a feltételezéssel éltünk, hogy a szereplők ebben az esetben töltöttek el együtt időt. Tehát a relációs adatok nem az együttvadászásra vonatkoznak, hanem arra, hogy a tagok milyen gyakran találkozhattak a trófeás vadászataik során. Az adatok elemzését nehezíti, hogy volt néhány olyan terület, ahol több vendégház is állt, illetve vadásztak olyan területen is, ami nem az Egyetértéshez tartozott. Mivel utóbbi esetből nagyon kevés fordul elő az adatbázisban, ezeket kihagyjuk a hálózat kialakításából. Előbbi problémát azonban mindenképpen kezelniünk kellett. Ezt úgy oldottuk meg, hogy a találkozás valószínűségét minden esetben elosztottuk a területen lévő vendégházak számával. Mivel a vendégházak száma időben változott, ezért ezt a tényezőt is figyelembe kellett vennünk. A következő táblázat összefoglalja, melyik vadászterületen hány vendégházzal számoltunk.

4. táblázat

*A vadászházak száma*²³

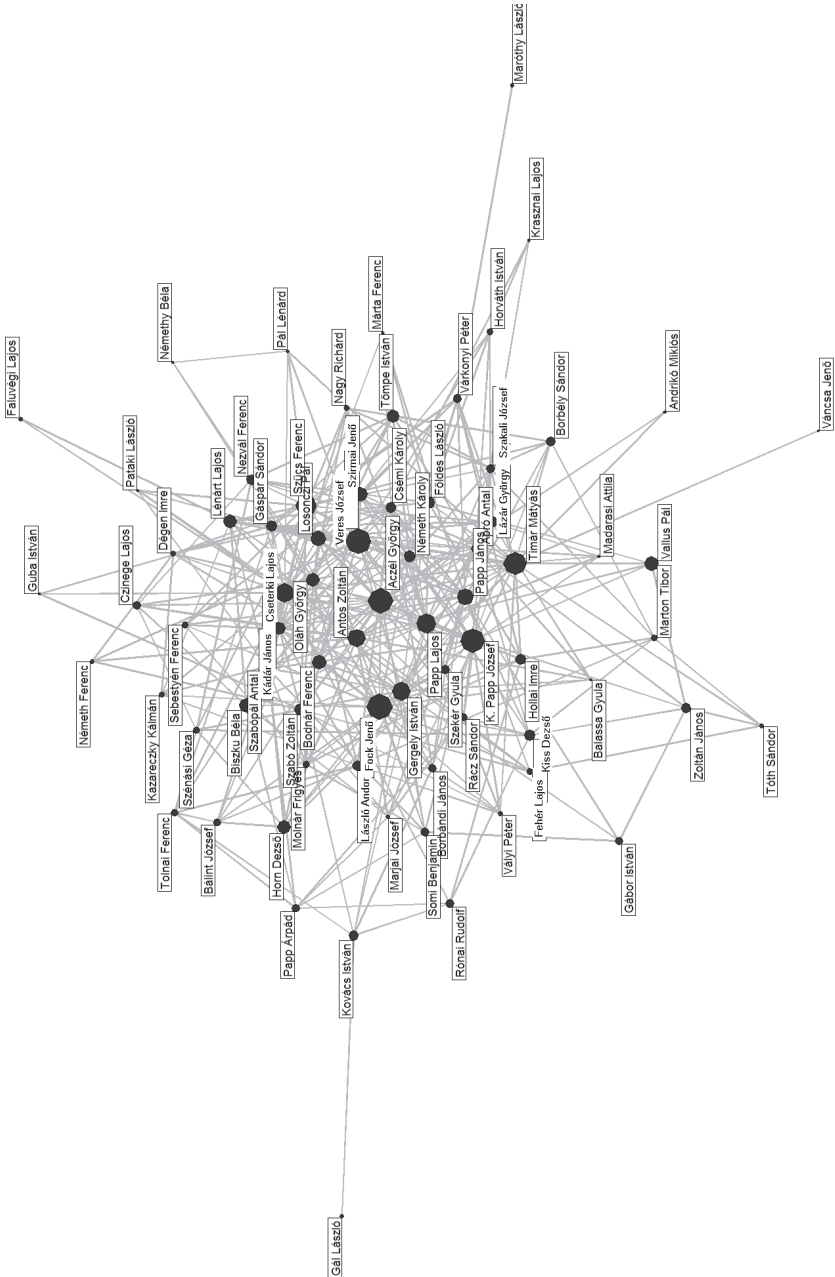
Vadászterület/vadászház	Vadászházak száma
Telki	1
Gemenc (idetartozott Lenes is)	5
Gyulaj	1, majd 1982-től 2
Gyarmatpuszta	1, majd 1984-től 2
Gödöllő	1
Isaszeg (gödöllői vadászterület)	1
Valkó (gödöllői vadászterület)	1

A gráf megalkotásakor további szűkítéseket is alkalmaztunk. Csak azok a vadászok kerülhettek be a hálózatba, akik legalább 5 vadat ejtettek el a vizsgált időszakban. Ezzel a szűkítéssel az volt a célunk, hogy kiszűrjük a hálózatból a nem tagokat és a meghívott vendégeket. Ha egy személy ugyanazon a helyen, azonos napon egynél több vadat lőtt, akkor természetesen csak egy vadászatát számoltuk be a gráfba (387 vadászatot szűrtünk ki ezzel a lépéssel). Azokat a vadászatokat szintén nem vettük figyelembe, amikor egy személy egy nap két helyszínen is lőtt vadat (12 eset). A gráf a szűkítések után 74 személy 1609 vadászata alapján készült el.²⁴

²³ Zoltán 1996: 14–18.

²⁴ Az elemzésekhez R statisztikai programot használtuk, a hálózati adatokhoz pedig az „igraph” és „SNA” csomagot használtuk fel. (R Development Core Team: R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, 2010. ISBN 3-900051-07-0, <http://www.R-project.org/>; <http://igraph.sourceforge.net>; <http://erzuli.ss.uci.edu/R.stuff/> – Utolsó letöltés: 2011. május 25.)

4. ábra

A teljes időszak együttvadásási gráfja²⁵

²⁵ A csúcsok nagysága a hálózatban a lelőtt vadak száma az adott időszakban, az élek nagysága pedig a csúcsok közötti összeköttetés súlyozott valószínűsége. A hálózat kirajzoláskor a Fruchterman–Reingold-módszert alkalmaztuk. (Fruchterman – Reingold 1991.)

A HÁLÓZATI STRUKTÚRA ALAPJÁN KIRAJZOLÓDÓ EREDMÉNYEK

A teljes vizsgálati időszakban összesen 454 egy helyen történt vadászatot sikerült azonosítani. A helyszínek szerinti együttvadászási sorrend várakozásainknak megfelelően leképezte a helyszínek teljes vadászati számát. A vadászhelyek között szereplő Isaszegen nem volt egy olyan alkalom sem, amikor azonos időben két vadász is lőtt volna trófeás nagyvadat. Mind a 74 szereplő esetében, akit számításba vettünk a hálózatgeneráláskor, volt legalább 1 közös vadászat más taggal. A teljes időszakra vetített vadászati gráf a viszonylag sok szereplő és az élsűrűség miatt első ránézésre nehezen értelmezhető.

A 74 szereplő között 397 élt tudtunk azonosítani, ez alapján a gráf sűrűsége²⁶ 0,15. A gráf diamétere²⁷ 5, és a szereplők közötti átlagos legrövidebb távolság²⁸ 2,13. A gráf klaszterezettsége²⁹ 0,2.³⁰ Az átlagos fokszám³¹ 10,7 a gráfban.

A gráf szereplőihez rendelhető strukturális tulajdonságok (fokszám, közelség, közöttség, Burt koefficiens) segítik azonosítani, kiket tekinthetünk a gráf központi szereplőinek. A fokszám (degree) alapján a legtöbb együttvadászással Timár Mátyás rendelkezik (30), őt Cseterki Lajos³² (28) és Fock Jenő (26) követi. Kádár János 17 másik szereplővel vadászott együtt a teljes időszakban, ezzel a lista 13. helyén áll. A közelség mutató³³ hasonló eredményeket jelez. Ez alapján is Timár áll a központi helyen, őt követi Cseterki, Gergely István³⁴,

²⁶ Gráf sűrűsége: a lehetséges élek száma elosztva a megvalósult élek számával. Ha nem lenne él a gráfban, akkor nulla lenne a sűrűség, ha mindenki kapcsolatba lenne mindenkivel, akkor 1. Minél nagyobb az érték, annál több kapcsolat van a hálózatban.

²⁷ Diaméter: a két legtávolabbi szereplő közötti legrövidebb út, minimumértéke 1, a maximuma korlátlan lehet.

²⁸ Legrövidebb távolság: hány közbülső csúcson kell minimálisan keresztül menni ahhoz, hogy egy kiválasztott csúcstról a másikhoz jussunk.

²⁹ Gráf klaszterezettsége: a mutatónak több értelmezése is létezik, jelen tanulmányban a triádok (egymással teljesen összekötött hármass csúcsrendszer) arányát értjük a fogalom alatt. A mutató minimuma 0, a maximuma 1. Minél magasabb értékű, annál több lokális csomósodás figyelhető meg a gráfban.

³⁰ A mutatók kapcsán lásd Wasserman – Faust 1994.

³¹ Fokszám: az egy csúcsra jutó élek száma.

³² Cseterki Lajos (1921–1983) 1957–1961 között a Fejér, majd 1963-ig a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei pártbizottság első titkára. 1959–1980-ig a KB tagja, 1962–1966 között a PB póttagja, 1963–1967-ig a KB kulturális titkára. 1967-től 1978. évi nyugdíjazásáig az Elnöki Tanács titkára.

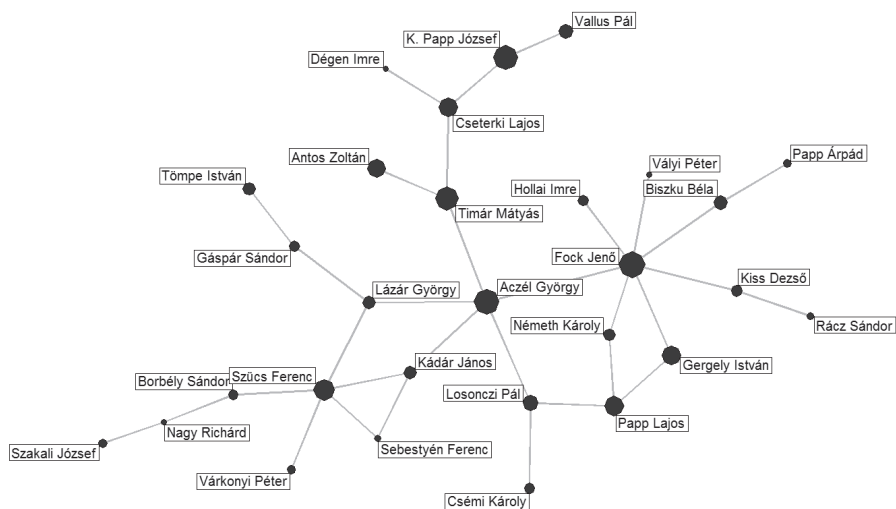
³³ Matematikailag ez a mérőszám azt mutatja meg, hogy mekkora egy pont minden más csomópontra irányuló legrövidebb távolságainak összege normalizálva. Az index értékeként tehát egy 0 és 1 közötti számot kapunk, amely minél magasabb, annál inkább központi szereplő az adott személy. (Freeman 1979.)

³⁴ Gergely István (1930–1980) 1965–1967-ig a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium főosztályvezetője, majd 1972-ig miniszterhelyettes. 1972–1975-ig a Szolnok megyei pártbizottság első titkára, majd 1975-től államtitkári rangban az Országos Vízügyi Hivatal elnöke. 1975-től a KB tagja.

Aczél és Papp Lajos³⁵. A mérőszám alapján a fontos szereplők között nincsenek nagy különbségek. A közöttség mutató³⁶ szintén nem azonosít „váratlan”, azaz alacsonyabb pozícióban lévő szereplőket, a toplista megegyezik az előzőben bemutatottakkal, bár ez alapján Aczél némileg hátrébb szorul, Antos Zoltán³⁷ pedig jelentősen előbbre kerül. Utóbbinak az lehet az egyik legfontosabb oka, hogy nagyon közel volt Timár Mátyáshoz a hálózati struktúrában. Az utolsó központiságot mérő mutató a Burt koefficiens³⁸. Bár ez a mutató különbözik leginkább a korábban bemutatott indikátoroktól, az „élmezőny” itt sem változik jelentősen, Cseterki értéke a legalacsonyabb, tehát ő van központi helyzetben, őt Timár és Fock követi.

5. ábra

Teljes időszak erős blokkok

³⁵ Papp Lajos (1924–2001) 1963–1968-ig a Borsod Megyei Tanács elnöke, 1970-ig a minisztertanács tanácsi szervek osztálya vezetője, majd 1970–1987-ig (1971-től államtitkári rangban) a Tanácsi Hivatal elnöke.

³⁶ Ez a mutató azt jelzi, hogy az adott csúcs a többi csúcs közül tetszőlegesen kiválasztott két-kettő közti legrövidebb utak hány százalékába esik bele – vagy másként fogalmazva, milyen valószínűséggel érinti az adott csúcsot két másik közti legrövidebb út. Ez a mutató is 0 és 1 közötti értéket vehet fel, minél magasabb, annál inkább központi szerepelő az illető.

³⁷ Antos Zoltán (1904–1990) az Állami Földmérési és Térképészeti Hivatal elnöke, 1954–1962 között a Magyar Vadászok Országos Szövetsége intézőbizottsági tagja.

³⁸ Ez a mutató azt jelzi, hogy az ego mennyire helyezkedik el olyan pozícióban, hogy eltávolítása növelné a távolságokat a gráfon belül. 0 és 1 közötti értéket vehet fel, és minél kisebb az értéke, annál fontosabb szerepben van a személy a gráf összefüggőségének szempontjából. (Burt 2004.)

A szereplők helyét még jobban árnyalja a gráfban, ha csak az egymáshoz erősebben kötődő személyeket ábrázoljuk. A következő gráfra (5. ábra) csak azok kerültek fel, akik több mint 1 alkalommal vadásztak együtt (ebben az esetben is súlyozott valószínűséget vizsgáltunk).

Az abszolút központi szereplő a gráf közepén Aczél György, ami történeti ismereteink szerint nem meglepő eredmény. Aczél híres volt arról, hogy nagyon jól szervezte kapcsolati tőkéjét,³⁹ és az informális hálózatok egyik központi szereplője volt. Az ő hálózatból való kivételével gyakorlatilag szétesne a vadászati gráf erős blokkja (több egymással nem összekötött komponens keletkezne). Érdekes Fock Jenő helyzete is, akihez 7 szereplő is kapcsolódik erősen, ezen szereplők között viszont nincs kapcsolat. Aczélhoz csak 5 szereplő kapcsolódik, és ők sem kötődnek egymáshoz. Ahogy korábban is utaltunk rá, Timárhoz kapcsolódik Antos Zoltán. Kádár Aczélhoz, Szűcs Ferenchez, az egyik legszívesebben vadászhoz⁴⁰ és Sebestyén Ferenchez, a kormányőrség parancsnokához kapcsolódik erősebben.

1968–1974

Az 1968–1974 közötti időszakban (6. ábra) a gráf strukturális tulajdonságai nem különböztek jelentősen a teljes időszak adataitól. Másként megfogalmazva: összességében az első időszak határozta meg gyakorlatilag a teljes gráf szerkezetét, mivel ekkor lehetett a legtöbb együttvadászatot azonosítani.

Ebben az időszakban 63 olyan szereplő volt, akinek volt mással közös vadászata, közöttük 268 élt lehetett kimutatni. A gráf sűrűsége 0,14 volt, az átlagos legrövidebb távolság 2,27, a diaméter 5, a klaszterezettségi együtttható pedig 0,19. A foksámok alapján Cseterki, Gergely és Timár volt a három leginkább központi szereplő, őket Fock és Aczél követte. A közelség és a közöttség mutatója szerint is ugyanazok a vadászok szerepeltek a központban. A Burt koefficiens az egyedüli, ahol jelentősebb eltéréseket lehet bemutatni, ezen mutató alapján Kádár a harmadik legfontosabb helyre került.

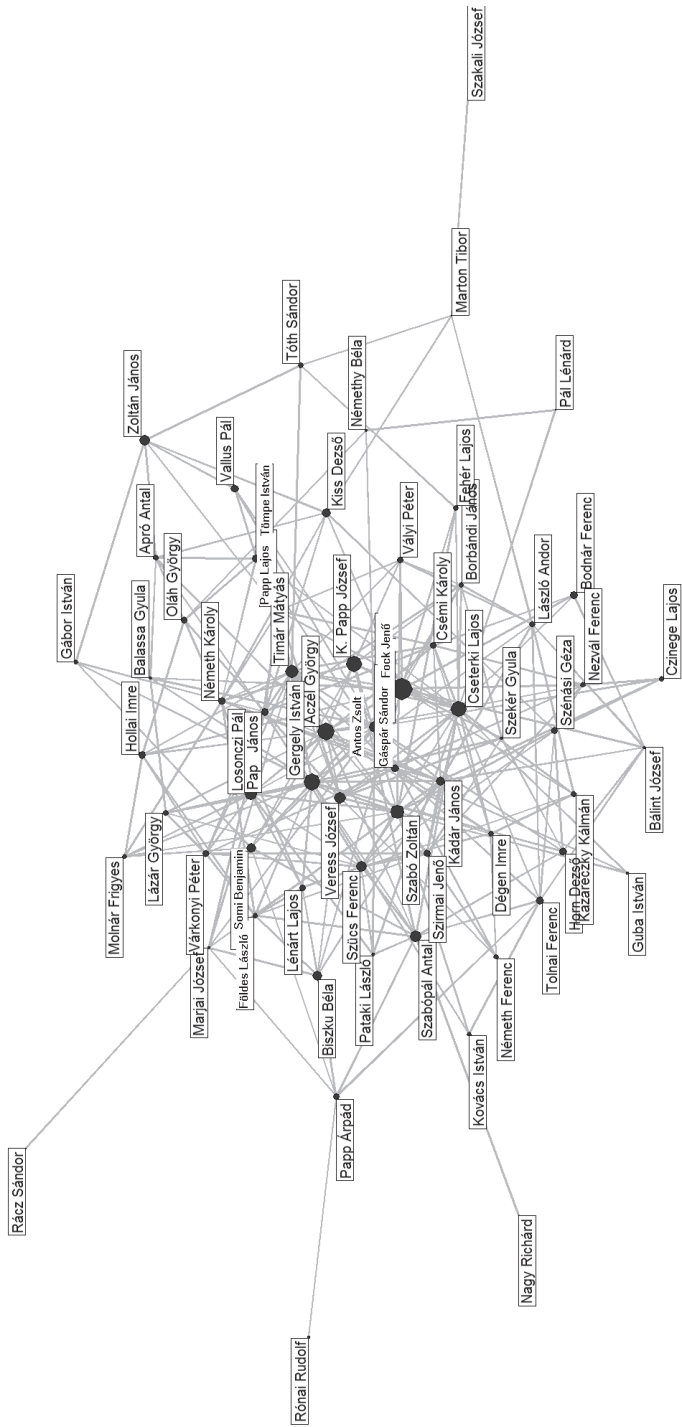
Az erősebben kötődő blokk (7. ábra) bemutatása tovább árnyalja az eddigi eredményeket. Ebben a gráfban az abszolút központi szereplő az akkori miniszterelnök, Fock Jenő, a sokat vadászó Timár és Cseterki fel sem került az ábrára. Aczél ebben a gráfban is fontos helyet foglal el, Kádár csak rajta keresztül kötődik a hálózathoz.

³⁹ Sík 2001.

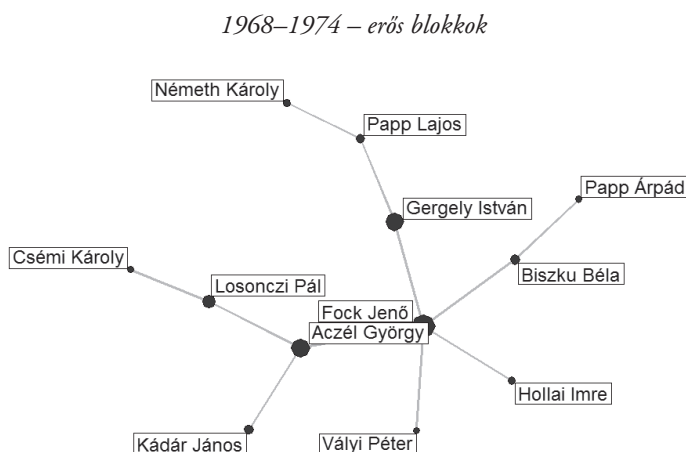
⁴⁰ Zoltán 1996: 9–10; Majtényi 2009: 112–113.

6. ábra

1968–1974 – együttműködési gráf

7. ábra

1975–1979

A második korszak több szempontból is jelentős eltéréseket mutat az első időszakhoz képest. A gráf (8. ábra) sokkal hígabb struktúrát mutat, mint az első periódusban. Összesen 51 csúcs és 81 él került a második időszak hálózati ábrájába. A gráf sűrűsége 0,06, az átlagos legrövidebb távolság 3,5, a diaméter 8, a klaszterezettség pedig 0,08. Szűcs Ferenc rendelkezik a legmagasabb fokszámmal (8), öt Pap János⁴¹ és Oláh György⁴² (7-7) követi, és viszonylag sok szereplőnek van 6 kapcsolata. A közelség mutató ugyanakkor új központi szereplőket rajzol ki, a legmagasabb értékkel Nagy Richárd rendelkezik, öt Oláh György, Lázár György és Rác Sándor⁴³ követi. Nagy Richárd megjelenése nem meglepő, mivel ő 1975-től került be a KB-ba, akárcsak Rác Sándor. Oláh György megjelenése a gráf közepén már váratlanabb esemény, mivel ő 1975-ig volt a KB tagja, és 1976-ban nyugdíjba vonult. Vadászatai azt mutatják, hogy visszavonulása ellenére megtartotta kapcsolatrendszerének egy részét. Lázár György központi helyen történő megjelenése szintén várható volt a történeti események fényében: bár már 1970-től KB-tag volt, de 1975-től ő lett a minisztertanács

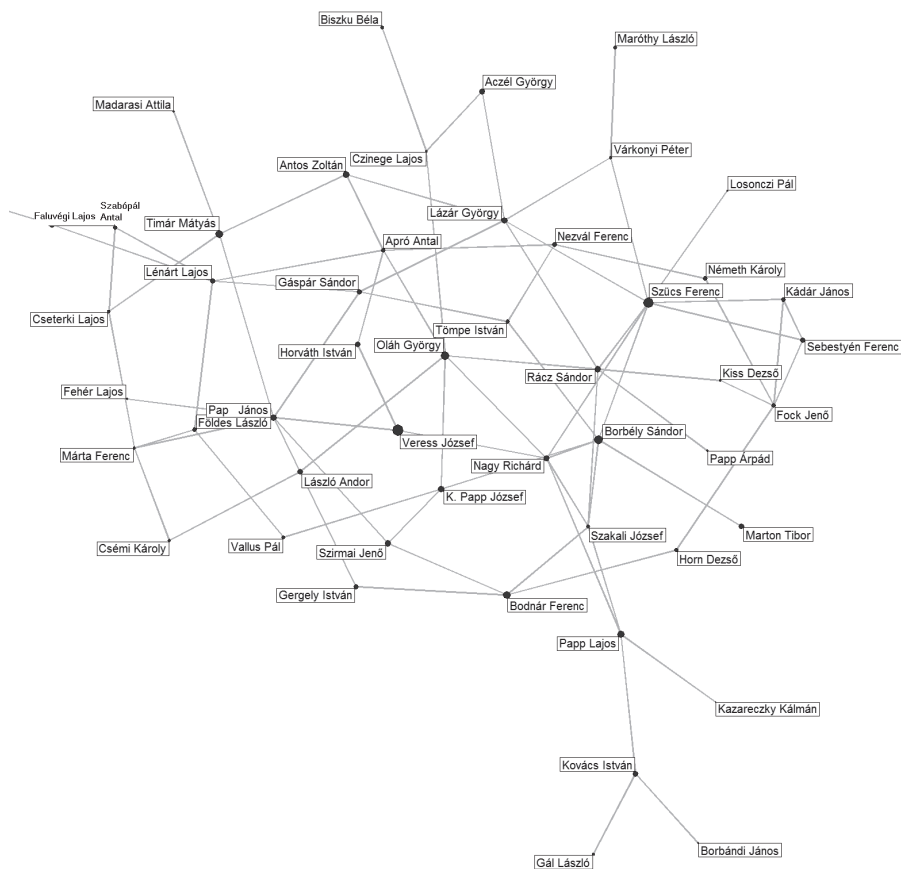
⁴¹ Pap János (1925–1994) 1957–1961-ig az MSZMP Veszprém megyei első titkára, 1959–1985-ig a KB tagja. 1961–1963-ig belügyminiszter, 1965-ig a minisztertanács elnökhelyettese, majd 1985-ig ismét a Veszprém megyei pártbizottság első titkára.

⁴² Oláh György (1921–) 1957–1965-ig a Szolnok Megyei Tanács elnöke, majd 1973-ig a Heves megyei pártbizottság első titkára. 1974-től 1976. évi nyugdíjazásáig altábornagyi rangban belügyminiszter-helyettes. 1966–1975 között a KB tagja.

⁴³ Rác Sándor (1925–) 1958–1962-ig a Belügyminisztérium állambiztonsági osztályvezetője, majd főosztályvezető-helyettese. 1962–1966-ig a KB adminisztratív osztályának vezetője. 1966–1973-ig vezérőrnagyi rangban belügyminiszter-helyettes, 1973–1974-ben a tárca államtitkára. 1974–1983-ig újra a KB közigazgatási és adminisztratív osztályának vezetője. 1983-tól 1986. évi nyugdíjazásáig honvédelmi miniszterhelyettes, altábornagy. 1975–1985 között a KB tagja.

8. ábra

1975–1979 – együttvadászási gráf

elnöke (egészen 1987-ig). A közöttiség indikátor alapján Oláh és Nagy van az első két helyen, míg Szűcs Ferenc a harmadik. Szűcs végig benne volt az elitben, 1962-től a hadsereg vezérkarifőnök-helyettese, a KB-ba azonban csak 1980-ban került be. Az erős blokk ebben az időszakban csak négy szereplőből áll. Ebben Szűcs Ferenc van a központi helyen, összekötöttségben Kádárral. A gráfban betöltött helye arra utal, hogy a vadászati hálóban betöltött központi szerep, valamint a Kádárral való kapcsolat előrevetítette a későbbi fontosabb szerepvállalását, a KB-tagságot. A Burt koefficiens alapján a korábban említetteken kívül központi szerepe volt még Papp Lajosnak (aki a legalacsonyabb értéket kapta), Lénárt Lajosnak és Apró Antalnak. Papp és Lénárt helye nem evidens, mivel egyikük sem volt KB-tag. Papp 1970-től a Tanácsai Hivatal elnöke, Lénárt pedig

az agrárminiszter-helyetteséget követően 1975-től egy élelmiszeripari nagyvállalat, a Gabonatröszt vezetője volt. Apró azonban meghatározó szereplő, PB-tag, 1971-től egészen 1984-ig az Országgyűlés elnöke.

1980–1986

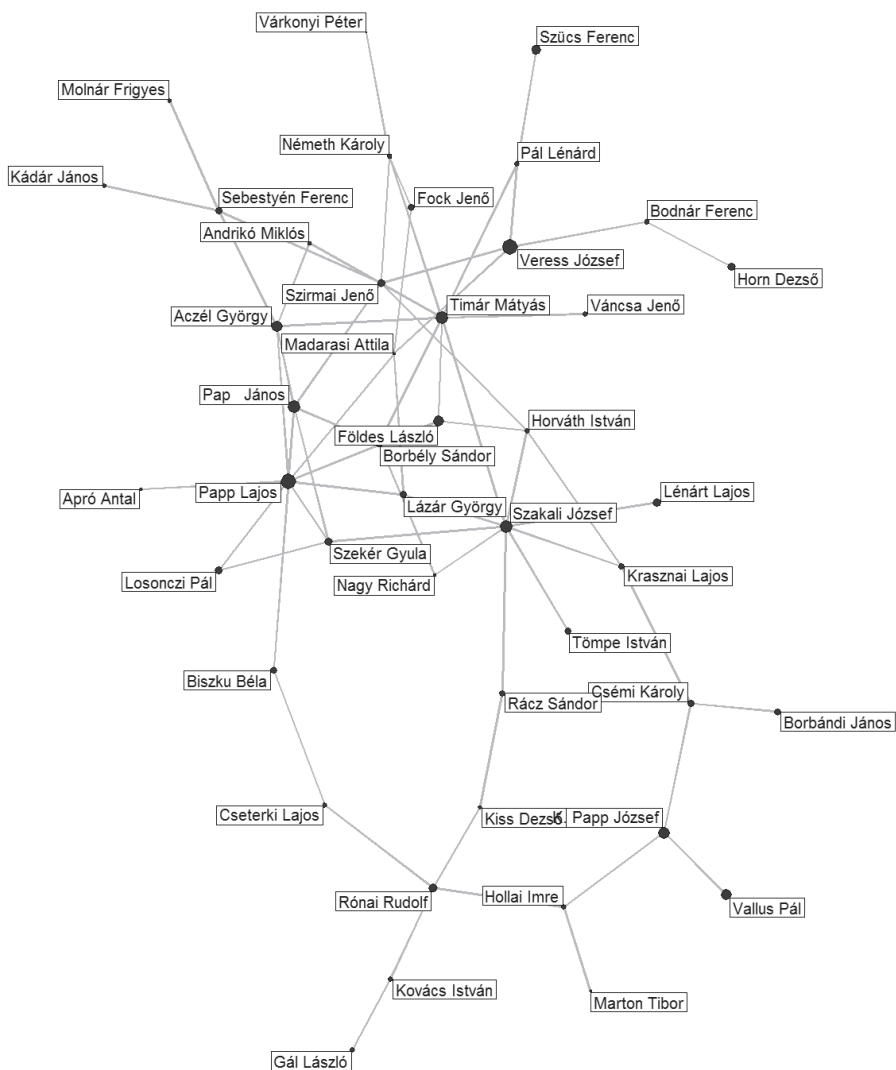
Az utolsó időszak a gráf strukturális tulajdonságai alapján a második időszakra hasonlít, de még kevesebb megvalósult kapcsolattal (9. ábra). A 44 csúcshoz mindössze 65 él kapcsolódik, a gráf sűrűsége 0,07. A diaméter 9, az átlagos legközelebbi távolság 3,7, a klaszterezettség pedig 0,09.

A legtöbb emberrel Szakali József vadászott (11), 9 együttvadászata volt Papp Lajosnak, Timár Mátyásnak pedig 8. Szakali már 1975-től KB-tag volt, egészen 1988-ig. Papp Lajosról korábban láttuk, hogy már a második időszakban központi helyzetben volt. Timár szintén olyan szereplő, aki az egész időszak alatt az elit egyik központi figurájának számított, már az 1960-as években bekerült a KB-ba és tagja maradt egészen 1985-ig. A közelség mutató alapján a vadászati hálóban központi helyre került (negyedik legmagasabb érték, azaz a negyedik „legfontosabb” szereplő volt az adott gráfban) Horváth István, aki a megfelelő lépcsőfokok után (1968–1970: Bács-Kiskun megyei pártbizottsági titkárság, 1970–1973: a KISZ KB első titkára, egyben – 1989-ig – KB-tag, 1973–1980: Bács-Kiskun megyei első titkár, 1980–1985: belügyminiszter, 1985–1987: KB-titkár, majd néhány hónapig a minisztertanács elnökhelyettese, végül 1987. decembertől 1990. januári lemondásáig ismét belügyminiszter) 1980-ban került be a közvetlen vezetésbe. Szintén központi szerepet töltött be a gráfban Szirmai Jenő, akinek igazán fontos tisztsége 1975 után – a Szövetkezetek Országos Szövetsége elnökségét 1968-ban cserélte fel az Országos Takarékpénztár vezérigazgatói székével, KB-tagsága 1970-ben, parlamenti képviselősége 1971-ben megszűnt – nem volt. A közönség mutató alapján az időszak fontos szereplője volt még Krasznai Jenő, akinek a karrierje az 1980-as években ívelt fel, és csak 1988-ban került be a KB-ba. Szintén központi figura volt ekkor Rónai Rudolf, aki 1977-ben tért vissza Helsinkiből a nagykövetségi posztról, és 1981-ben ment nyugdíjba.

Ahogy a gráf strukturális mutatója is jelzi, a rendszer utolsó évtizedében a vadászat már nem játszott olyan központi szerepet a kapcsolati rendszerben, kevésbé volt jellemző, hogy a fontos tisztségviselők együtt vadásztak volna, sokkal inkább a párt irányítása szempontjából kevésbé fontos szereplők (gyakran nyugdíjasok) kerültek a gráf fontos pozícióiba. Néhány példa – mint az előbb említett Horváth István vagy Krasznai Jenő esete – azonban azt mutatja, hogy egyes szereplők a felemelkedés szempontjából továbbra is fontosnak tartották, hogy a vadászat segítségét is felhasználják a politikai elitbe való minél szervezettebb beépülésükhöz.

9. ábra

1980–1986 – együttvadászási gráf

A HÁROM IDŐSZAK ÖSSZEHALONLÍTÁSA ÉS AZ EGYES SZEREPLŐK VADÁSZATBAN BETÖLTÖTT SZEREPE

A három korszakot ábrázoló gráfok strukturális jellemzői eltérőnek mutatkoztak. A már bemutatott adatokat most egy táblázatba foglaljuk.

5. táblázat

A gráf tulajdonságai

	Csúcsok száma	Élek száma	Diaméter	Átlagos legrövi- debb távolság	Sűrűség	Klaszterezettség
Teljes időszak	74	397	5	2,13	0,15	0,21
1968–1974	63	268	5	2,27	0,14	0,19
1975–1979	51	81	8	3,50	0,06	0,09
1980–1986	44	65	9	3,70	0,07	0,09

Az egyes időszakok nem ugyanannyi évet fednek le, ez némileg torzíthat a képen – a különbségek viszont jelentősek, ami mindenképp figyelemre méltó. A gráf minden mutató szerint az első időszakban bizonyult a legsűrűbbnek, ekkor volt a legtöbb szereplő a gráfban (amit a csúcsok száma jelez), ekkor volt a legkisebb a diaméter és az átlagos legrövidebb távolság az esetek között – a klaszterezettség is jelentősen magasabb volt, mint a második és a harmadik időszakban. A második és a harmadik időszak közötti különbségek már nem szignifikánsak, a jellemzők közel hasonlóak, csak a szereplők száma csökken. Ha figyelembe vesszük, hogy a harmadik periódus két évvel hosszabb volt, mint a második, hipotézisként megfogalmazhatjuk, hogy a Kádár-rendszer politikai erjedésére utalhat a közös vadászatok ritkulása és elmaradása. Ez nyilván összefüggésben volt azzal is, hogy a politika központi szereplői, Kádár vagy például Fock Jenő hatalmi potenciálja az időszak végére – utóbbi már az 1970-es évek második felétől – csökkent. (Természetesen fontos hangsúlyoznunk, hogy a politikai elit egészére, különösen annak első vonalára jellemző volt az előregedés, ami önmagában magyarázat a kevesebb vadászati alkalomra.)

A három időszakra kiszámolt centralitási mutatók segítségével lehetséges volt a „vadászati életutakat” különböző csoportokba (klaszterekbe) sorolni. Feltételezésünk szerint ez részben indikátora az elitben elfoglalt helyzetek megváltozásának is. Akik egy csoportban vannak, azok a vadászati hálóban hasonló szerepet töltek be.⁴⁴ A szereplők központiségének összetett mutatói a következő átlagos értéket vették fel a klaszterközéppontokban.⁴⁵

⁴⁴ Mind a három időszakban a fokszámot, a közelséget, a közöttséget és a Burt koefficient főkomponens analízis segítségével egy változóra redukáltuk (az első főkomponens a 4 változó varianciáját mind a három időszakban 80% felett magyarázta). Az így létrejött három változóra támaszkodva klaszteranalízissel szegmentáltuk a vadászati szereplőket. Az előzetes vizsgálatok egy hétklaszteres megoldást mutattak a leginkább stabilnak és jól interpretálhatónak. A végső klaszterbesorolásnál K-means módszert használtunk.

⁴⁵ A képzett központiség mutatók átlaga nulla volt minden időszakban. Minél magasabb pozitív értéket vesz fel az adott klaszterközéppont, annál inkább központi szereplők voltak az adott időszakban a klaszterbe tartozó személyek.

6. táblázat

A klaszterek szerkezete

	1	2	3	4	5	6	7
1968–1974	-1,55365	0,73260	0,14988	-1,56185	-1,25053	0,11269	1,65953
1975–1979	1,03457	0,67760	1,16561	-0,79561	1,14735	-0,81938	0,18681
1980–1986	0,56324	1,32248	-0,30302	0,23895	3,32439	-0,59611	-0,43920

Az első klaszterbe 6 személy került.⁴⁶ Ők az első időszakban még nem voltak központi szereplők, a második időszakban viszont azzá váltak, míg a harmadik időszakban közepesen voltak fontosak hálózati szempontból. A korábban tárgyalt személyek közül például Rácz Sándor és Nagy Richárd került ebbe a klaszterbe. Az e csoportba tartozó szereplőkről általánosságban elmondható, hogy az 1970-es évek közepére jutottak a politikai elit befolyásosabb pozícióiba.

A második klaszterbe 11 szereplő került.⁴⁷ Róluk elmondható, hogy mind a három időszakban fontos szereplői voltak a rendszernek, a vadászati hálózat szempontjából mindig az aktívabb tagok közé számítottak. Ide tartozik például Aczél, Timár, Papp Lajos és Pap János, illetve Veres József is.

A harmadik csoportba 12 személy jutott.⁴⁸ Ők az első időszakban a közepesen aktívak közé tartoztak, a második időszakban viszont fontos szereplővé váltak, míg a harmadik időszakra a kevésbé fontos szereplők közé kerültek. Közéjük tartozott például az 1976-tól nyugdíjas Oláh György, az 1974-ben a televízió éléről nyugdíjazott Tömpe István, sőt, a kormányfő Lázár György is, akit 1987-ben a párt főtitkárhelyettesévé „buktattak fel”. Szintén ennek a csoportnak a tagja az 1980-as évek végére háttérbe szoruló Gáspár Sándor vagy Czinege Lajos is.

A negyedik klaszter 9 tagja⁴⁹ egyik periódusban sem számított központi figurának a vadászati hálózatban; bár a súlyuk folyamatosan nőtt, de az 1980–1986 közötti időszakban is csak a közepesen fontos személyek közé tartoztak. Ők fiatalabb, aktív politikusok, akik közül azonban senki sem került a politika legelső vonalába.

Az ötödik klaszterbe mindössze 1 személy került, a nem különösebben jelentős politikai funkciókat betöltő Szakali József; ő az első időszakban egyáltalán nem volt fontos szereplő a gráfban, a másodikban már a központibb karakterek közé került, a harmadikban pedig a hálózat egyik legerősebb tagja lett – feltehetően attól sem függetlenül, hogy ekkori beosztásában lehetett a legtöbb ideje vadászni.

⁴⁶ Borbély Sándor, Horváth István, Márta Ferenc, Nagy Richárd, Rácz Sándor, Sebestyén Ferenc.

⁴⁷ Aczél György, Csémi Károly, Földes László, K. Papp József, Kiss Dezső, Németh Károly, Pap János, Papp Lajos, Szirmai Jenő, Timár Mátyás, Veres József.

⁴⁸ Apró Antal, Bodnár Ferenc, Czinege Lajos, Gáspár Sándor, Kovács István, Lázár György, Lénárt Lajos, Nezvál Ferenc, Oláh György, Szücs Ferenc, Tömpe István, Várkonyi Péter.

⁴⁹ Andrikó Miklós, Faluvégi Lajos, Gál László, Krasznai Lajos, Madarasi Attila, Maróthy László, Pál Lénárd, Rónai Rudolf, Vánca Jenő.

A hatodik klaszter egy nagy gyűjtőcsoport,⁵⁰ amelyben Losonczi Pál kivételével nem találunk olyan szereplőt, akit korábban kiemeltünk volna. Losonczitól eltekintve az első időszakban közepesen fontos, a politikai elit második vonalába tartozó személyek vannak közöttük, akik később a vadászati network szempontjából gyakorlatilag peremhelyzetbe kerültek, vagy ki is estek belőle.

A hetedik klaszter 7 szereplője⁵¹ csupa olyan központi ember, aki az első időszakban nagyon fontos volt a hálózat szempontjából, majd egyre inkább margiális helyzetbe kerültek a vadászati hálózatban. Közéjük tartozott Kádár, Fock, Gergely és Cseterki is.

Érdeemes röviden azt is megvizsgálni, hogy kik azok a szereplők, akik a vadászati hálózat szempontjából fontosak voltak, pedig keveset vadásztak, illetve kik azok, akik bár sokat vadásztak, mégsem számítottak az igazán központi szereplők közé.⁵² Utóbbi kapcsán két nevet említünk, az első Vallus Pálé, aki viszonylag sok vadat lőtt az Egyetértésben, de alig került be a hálózatba. Ő az Országos Vadgazdálkodási és Vadászati Tanács tagja volt, illetve a Magyar Vadászok Országos Szövetsége elnöke egészen 1990-ig – valószínűleg utóbbival érdemelte ki, hogy az Egyetértésben vadászhatott. A második kiemelő személy Veres József, aki bár nem volt elhanyagolható szereplő a hálózatban sem, de ahhoz képest, hogy 1975 után a legaktívabb vadásznak számított, meglepően kevés közös vadászata volt másokkal. Ennek két oka is lehet. Egyrészt nem vett már részt aktívan a politikai életben (bár Kádár jó barátja volt), ezért nem volt szüksége a vadászaton keresztül történő kapcsolatépítésre.⁵³ De ok lehetett az is, amire korábban már utaltunk: viszonylag korán nyugdíjba ment, ezért akár hétköznapi is több ideje volt vadászni. A skála másik oldalán azok a személyek állnak, akik a hálózatban központi helyen voltak, pedig nem tartoztak a legnagyobb vadászok közé – őket tekinthetjük azoknak, akik ténylegesen hálózatépítésre (is) használták a vadászatot. A három legfontosabb közülük tartozó név: Cseterki Lajos (1963–1967: KB-titkár), Szakali József (1977–1986: a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnöke) és Pap János (1961–1963-ig belügyminiszter, 1965-ig a minisztertanács elnökhelyettese, 1957–1961 és 1965–1985 között a Veszprém megyei pártbizottság első titkára).

Eleméztük azt is, hogy a gráfunk mennyire szabotázstűrő. Konkrétan azt vizsgáltuk, hogy a személyek 10%-ának eltávolítása után milyen valószínűséggel

⁵⁰ Balassa Gyula, Bálint József, Biszku Béla, Borbándi János, Dégen Imre, Fehér Lajos, Gábor István, Guba István, Hollai Imre, Horn Dezső, Kazareczky Kálmán, László Andor, Losonczi Pál, Marjai József, Marton Tibor, Molnár Frigyes, Németh Ferenc, Némethy Béla, Papp Árpád, Pataki László, Somi Benjamin, Szekér Gyula, Szénási Géza, Tolnai Ferenc, Tóth Sándor, Vallus Pál, Vályi Péter, Zoltán János.

⁵¹ Antos Zoltán, Cseterki Lajos, Fock Jenő, Gergely István, Kádár János, Szabó Zoltán, Szabó Antal.

⁵² Főkomponens analízist készítettünk a vadászati kapcsolatok száma és a lelőtt vadak száma változók felhasználásával. A második főkomponens a két változó ellentétéből épült fel, azok kaptak rajta magas pontszámot, akik sokat vadásztak, de nem voltak a hálózat központi szereplői.

⁵³ Zoltán 1996: 63.

esik szét a hálózat nem összefüggő részekre (szubgráfokra) a három időperiódusban. Messze az első időszak szabotázstűrése volt a legmagasabb, bár ha célzottan vettük ki a gráfból a személyeket (a központi szereplőket nagyobb valószínűséggel), akkor az első időszak hálózata sem bizonyult túl stabilnak. Ez tovább erősíti azt a hipotézisünket, hogy a vadászat szerepe az első, 1968–1974 közötti időszakban volt a legerősebb. Az 1975 utáni időszakban a vadászati háló már sokkal kevésbé volt sűrű, és a néhány központi szereplő eltávolításával gyakorlatilag szubgráfokra szakíthattuk szét.⁵⁴

* * *

A vadászat fontos szerepet játszott a Kádár-kori Magyarország politikai elitjének életében (is) – a kikapcsolódás mellett a kapcsolatépítésnek is kiváló terepe volt. Tanulmányunkban a rendszer egyik legfontosabb, kizárólag a politikai elit számára alapított vadásztársasága, az Egyetértés trófeabemutató listái alapján kíséreltük meg azonosítani a hatalmi dinamika egyes mozzanatait, illetve a rendszer strukturális jellemzőit.

Az eredmények alátámasztották azokat a kiinduló hipotéziseinket, amik a rendszer lassú bomlásának lenyomatát sejtették a vadászati szokások kapcsán is. Az idő előrehaladtával egyre kevesebbet vadásztak az Egyetértés vadásztársaság vezető politikus tagjai, miközben az együttvadászási háló veszített sűrűségéből, klaszterezettségéből, továbbá a hálózat egyre kevésbé volt szabotázstűrő. A rendszer hanyatlásának jeleit a vadászási szokások és a vadászati háló jól reprezentálta.

Az adatok azonban ennél többet is megmutatnak: kijelölik a szereplők informális helyét a hatalmi struktúrában, valamint megmutatják az egyes szereplők hatalmi dinamikájának pályáját is. Azt természetesen nem tudjuk kijelenteni, hogy ha valaki vadászhatott az Egyetértésben, az egyben azt is jelentette, hogy fontos döntéshozó volt. A vadászás ténye annyit azonban biztosan jelentett, hogy aki vadászhatott, az nem esett ki a belső körből. Erre jó példa Veres József, aki, bár viszonylag korán nyugdíjba ment, a Kádárhoz fűződő személyes kapcsolata révén benne maradhatott a rendszerben, bár már nem volt központi figura. Viszont ha valaki kiesett a hatalmi elitből, eltűnt a vadászati gráfból is, mint azt az 1975 után háttérbe szorult Fock Jenő esete is mutatja. Az adatok kirajzolták azoknak a körét is, akik a rendszerben végig központi szerepet töltek be, élükön Aczél Györggyel.

Minden bizonnyal teljesebb képet kaphatnánk a korszakról, ha további hálózati feldolgozásra alkalmas adatbázisokat is figyelembe vennénk. Kitüntetetten érdekes lenne például a Honvédelmi Minisztérium vadásztársaságának vizsgálata. Hasonlóan érdekes adatokat kaphatnánk a párt- és kormányüldülők vendéglistáinak feldolgozásával. További kutatásaink során szándékaink szerint kísérletet

⁵⁴ Az itt bemutatott eredményeken túl elemzésünk kiterjed a klaszterek gráfon belüli csomósodására, továbbá az adatbázisból kirajzolódott hálózatunkat a szabotázstűrés szempontjából összevetettük néhány strukturálisan különböző topológiájú szimulált hálózat paramétereivel. Erről bővebben lásd: Bozsonyi – Horváth – Kmetty 2012.

teszünk a fellelhető információk összegyűjtésére és feldolgozására, illetve a hálózati módszertan kiterjesztésére a szocialista elit mind szélesebb köreire. Meggyőződésünk szerint a hálózati megközelítésmód amellet, hogy a legtöbb esetben alátámasztja korábbi ismereteinket, eddig még nem ismert összefüggések feltárását is lehetővé teszi, új impulzusokat adva a történeti kutatásoknak.

MELLÉKLET

1. táblázat

A szereplők hálózati pozíciója és klaszterbesorolása

	Teljes időszak		1968–1974		1975–1979		1980–1986		Klaszter
	Fok-szám	Közeli-ség	Fok-szám	Közeli-ség	Fok-szám	Közeli-ség	Fok-szám	Közeli-ség	
Aczél György	23	0.57	18	0.55	2	0.29	5	0.34	2
Andrikó Miklós	2	0.40	0	0.00	0	0.00	2	0.30	4
Antos Zoltán	19	0.53	16	0.53	3	0.33	0	0.00	7
Apró Antal	12	0.51	7	0.44	5	0.35	1	0.27	3
Balassa Gyula	5	0.45	5	0.45	0	0.00	0	0.00	6
Bálint József	7	0.44	6	0.43	0	0.00	0	0.00	6
Biszku Béla	10	0.50	7	0.45	1	0.23	2	0.30	6
Bodnár Ferenc	10	0.50	5	0.43	4	0.31	2	0.24	3
Borbándi János	11	0.49	9	0.47	1	0.20	1	0.22	6
Borbély Sándor	8	0.47	0	0.00	6	0.36	3	0.30	1
Czinege Lajos	7	0.45	4	0.41	3	0.29	0	0.00	3
Csémi Károly	14	0.53	9	0.47	2	0.26	3	0.28	2
Cseterki Lajos	28	0.59	24	0.57	3	0.25	2	0.26	7
Dégen Imre	8	0.47	8	0.46	0	0.00	0	0.00	6
Faluvégi Lajos	2	0.39	0	0.00	2	0.26	0	0.00	4
Fehér Lajos	6	0.47	4	0.44	1	0.26	0	0.00	6
Fock Jenő	26	0.56	20	0.55	6	0.27	2	0.27	7
Földes László	15	0.52	9	0.47	3	0.28	3	0.34	2
Gábor István	4	0.42	4	0.41	0	0.00	0	0.00	6
Gál László	2	0.31	0	0.00	2	0.20	2	0.17	4
Gáspár Sándor	14	0.53	12	0.50	4	0.36	0	0.00	3
Gergely István	25	0.57	23	0.57	2	0.29	0	0.00	7
Guba István	3	0.42	3	0.41	0	0.00	0	0.00	6
Hollai Imre	11	0.50	7	0.45	0	0.00	3	0.22	6
Horn Dezső	8	0.46	6	0.45	2	0.26	1	0.19	6

	Teljes időszak		1968–1974		1975–1979		1980–1986		Klasz- ter
	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	
Horváth István	7	0.43	0	0.00	2	0.30	5	0.36	1
K. Papp József	19	0.53	12	0.48	5	0.34	3	0.24	2
Kádár János	17	0.53	15	0.53	3	0.29	1	0.23	7
Kazareczky Kálmán	6	0.45	5	0.43	1	0.24	0	0.00	6
Kiss Dezső	10	0.48	8	0.46	2	0.29	2	0.27	2
Kovács István	8	0.46	3	0.42	4	0.24	3	0.21	3
Krasznai Lajos	3	0.38	0	0.00	0	0.00	3	0.33	4
László Andor	10	0.47	8	0.46	2	0.30	0	0.00	6
Lázár György	14	0.52	8	0.44	6	0.38	3	0.34	3
Lénárt Lajos	13	0.50	7	0.44	5	0.32	1	0.28	3
Losonczy Pál	17	0.51	16	0.49	1	0.27	2	0.29	6
Madarasi Attila	5	0.45	0	0.00	1	0.23	4	0.33	4
Marjai József	7	0.47	7	0.46	0	0.00	0	0.00	6
Maróthy László	1	0.33	0	0.00	1	0.24	0	0.00	4
Márta Ferenc	4	0.42	0	0.00	4	0.29	0	0.00	1
Marton Tibor	6	0.41	4	0.36	1	0.27	1	0.18	6
Molnár Frigyes	10	0.46	8	0.44	1	0.20	1	0.23	6
Nagy Richárd	8	0.46	1	0.34	6	0.39	3	0.29	1
Németh Ferenc	4	0.42	4	0.41	0	0.00	0	0.00	6
Németh Károly	16	0.53	11	0.48	2	0.26	4	0.31	2
Némethy Béla	3	0.39	3	0.38	0	0.00	0	0.00	6
Nezvál Ferenc	10	0.48	7	0.45	3	0.30	0	0.00	3
Oláh György	13	0.49	6	0.40	7	0.38	0	0.00	3
Pál Lénárd	5	0.46	2	0.37	0	0.00	3	0.30	4
Pap János	24	0.56	13	0.49	7	0.35	5	0.34	2
Papp Árpád	7	0.42	6	0.41	1	0.27	0	0.00	6
Papp Lajos	24	0.57	12	0.50	4	0.31	9	0.36	2
Pataki László	5	0.45	5	0.45	0	0.00	0	0.00	6
Rácz Sándor	8	0.45	1	0.32	6	0.38	2	0.31	1
Rónai Rudolf	6	0.43	1	0.29	0	0.00	4	0.26	4
Sebestyén Ferenc	7	0.45	0	0.00	4	0.29	4	0.29	1
Somi Benjamin	10	0.47	10	0.48	0	0.00	0	0.00	6
Szabó Zoltán	18	0.53	18	0.53	0	0.00	0	0.00	7
Szabópál Antal	15	0.51	13	0.50	2	0.25	0	0.00	7
Szakali József	16	0.48	1	0.27	5	0.34	11	0.39	5

	Teljes időszak		1968–1974		1975–1979		1980–1986		Klasz- ter
	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	Fok- szám	Közeli- ség	
Szekér Gyula	11	0.50	7	0.45	0	0.00	4	0.34	6
Szénási Géza	7	0.45	7	0.45	0	0.00	0	0.00	6
Szirmai Jenő	17	0.54	9	0.47	3	0.32	5	0.35	2
Szücs Ferenc	19	0.54	14	0.51	8	0.37	1	0.23	3
Timár Mátyás	30	0.59	21	0.56	4	0.30	8	0.38	2
Tolnai Ferenc	8	0.46	8	0.46	0	0.00	0	0.00	6
Tóth Sándor	4	0.40	4	0.39	0	0.00	0	0.00	6
Tömpe István	10	0.48	7	0.43	3	0.33	1	0.28	3
Vallus Pál	6	0.44	4	0.42	2	0.28	1	0.19	6
Vályi Péter	8	0.47	8	0.46	0	0.00	0	0.00	6
Váncsa Jenő	1	0.37	0	0.00	0	0.00	1	0.28	4
Várkonyi Péter	12	0.48	9	0.45	3	0.31	1	0.24	3
Veres József	19	0.56	13	0.52	3	0.34	4	0.30	2
Zoltán János	6	0.42	6	0.39	0	0.00	0	0.00	6

FORRÁSOK

A tanulmányban feldolgozott adatbázis – így a táblázatok és ábrák – forrásai az Egyetértés Vadásztársaság évről évre 70–200 példányban elkészített, kezdetben az Erdészeti Műszaki és Szervezési Irodában, majd 1977-től az Erdészeti és Faipari Tervező és Szervező Irodában sokszorosított trófeabemutató füzetei. Az 1968 és 1986 közötti nyomtatványok álltak rendelkezésünkre, melyeket egy, az Állami Erdő- és Vadgazdaságok alkalmazásában állt hivatásos vadász családja őrzött meg és bocsátott rendelkezésünkre.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Albert Fruzsina – Dávid Beáta – Körösi Zsuzsanna 2000: Kísérlet életútinterjúk kapcsolathálózati elemzésére. In: Körösi Zsuzsanna – Rainer M. János – Standeisky Éva (szerk.): *Évkönyv VIII.* 1956-os Intézet, Budapest, 323–338.
- Angelusz Róbert – Tardos Róbert 1991: *Társadalmak rejtett hálózata.* MKI, Budapest.
- Bourdieu, Pierre 1997: Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei.* ÚMK, Budapest, 56–177.
- Bozsonyi Károly – Horváth Zsolt – Kmetty Zoltán 2012: The Power Grid. The Social Network of the Hungarian Elite in the Socialist Era Based on Hunting Habits.

- Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften – Austrian Journal of Historical Studies.* (Historische Netzwerkanalysen.) 23. 1. 186–228.
- Burt, Ronald 1992: *Structural holes: the Social structure of Competition.* Harvard University Press, Cambridge MA.
- Burt, R. S. 2004: Structural holes and good ideas. *American Journal of Sociology* 110. 349–399.
- Cserpes Tünde 2012: Measuring Identity Change: Analyzing Fragments from the Diary of Sándor Károlyi with Social Network Analysis. *European Review of History. Biographies and Identities* 19. 4. (Közlésre elfogadva, megjelenés előtt.)
- Flap, Henk 1991: Social capital in the production of inequality. A review. *Comparative Sociology of Family, Health, and Education* 20. 6179–6202.
- Freeman, L. C. 1979: Centrality in Social Networks I: Conceptual Clarification. *Social Networks* 1. 215–239.
- Fruchterman, T. M. J – Reingold, E. M. 1991: Graph Drawing by Force-directed Placement. *Software – Practice and Experience* 21. (11.) 1129–1164.
- Gaag, Martin van der 2005: *Measurement of individual Social Capital.* Rijksuniversiteit, Groningen.
- Lin, Nan – Dumin, M. 1986: Access to Occupations through Social Ties. *Social Networks* 8. 365–385.
- Lin, Nan – Erikson, Bonnie H. 2008: *Social Capital. An International Research Program.* Oxford University Press.
- Majtényi György 2008: Az elit és a vadászat – újjáépítés és rendszerváltás között. In: Majtényi György – Szabó Csaba (szerk.): *Távolodás és közelítések. Rendszerváltás és a Kádár-korszak.* Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Kossuth, Budapest, 489–508.
- Majtényi György 2009: *K-vonal. Uralmi elit és luxus a szocializmusban.* Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- Marsden, Peter V. 1987: Core Discussion Network of Americans. *American Sociological Review* 52. 1. (February 1987.) 122–131.
- McAllister, Lynne – Fischer, Claude S. 1978: A Procedure for Surveying Personal Networks. *Sociological Methods Research* 7. 131.
- Padgett, John F. – Ansell, Christopher K. 1993: Robust Action and the Rise of the Medici, 1400–1434. *The American Journal of Sociology* 98. 6. 1259–1319.
- Sík Endre 2001: Aczélhálóban. Adalék a kapcsolati tőke működésének megértéséhez. *Szociológiai Szemle* 3. 64–77.
- Tóth Sándor: *A hírnév kötelez. Vadászat és vadgazdálkodás Magyarországon 1945–1990.* Nimród Alapítvány, Budapest.
- Wasserman, S. – Faust, K. 1994: *Social Network Analysis: Methods and Applications.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Wellman, Berry – Wetherell, Charles 1996: Social Network Analysis of Historical Communities: Some Questions from the Present for the Past. *The History of the Family* 1. 1. 97–121.
- Zoltán János 1996: *Legenda és valóság. Az Egyetértés és a Zalka Máté Vadásztársaság története.* Dénes Natur Műhely, Budapest.